

IV. Antiikkirjandus – perifeerne Eesti tõlkemaastikul (1918–1940)

Greek and Latin literature – Periphery of the Estonian Translational Landscape (1918–1940)

Eesti Vabariigi loomisega 1918. a. tekkis mitmes valdkonnas esmakordselt praktiline vajadus antiikkirjanduse eestinduste järele. Koolides ja ülikoolides vajati antiikteoste kvaliteetseid tõlkeid kirjandustundides, õpilasi abistavaid reaaluseid tõlkeid antiikkeeltes tundides, teatrites taheti eesti keeles lavastada antiiktragöödiad ja -komöödiad. Seetõttu hakkas 1920-30ndatel antiikkirjanduse tõlkijate ning tõlgitud teoste ring mitmekesistuma.

With the establishment of the Republic of Estonia in 1918, for the first time in many fields of life a practical need for the translation of classical literature developed. Schools and universities needed good quality translations for literature classes, interlinear translations for classes of classical languages; theatres wanted to stage classical tragedies and comedies in Estonian. Therefore, the circle of the translators of Greek and Roman literature as well as the array of works translated started broadening during 1920s and 1930s.

Tartu Ülikool läks küll 1918. aastal üle eesti õppekeelele, kuid klassikalise filoloogia professoreiks olid kuni 1934. aastani välismaalased Rootsist ja Saksamaalt. Antiikkirjanduse eestindamine ei kuulunud nende klassikahariduse suundumusi kujundanud õppejõudude huvide sekka. Esimeste eestlastest klassikaõppejõudude Pärtel Haliste (1890-1944, prof. alates 1937), Ervin Roosi (1908-1962, õppejõud al. 1935) jt liitumine TÜ antiikkeeltes õppejõudkonnaga 1930ndail aastail ei jõudnud ülikooli klassikalise filoloogia osakonda muuta veel antiigitõlkeid algatavaks ega koordineerivaks keskuseks. Umbes 50 klassikalise filoloogia eriala lõpetanut 20-30ndatel aastatel jõudsid enne II maailmasõda tõlkimisega alustada peale E. Roosi vaid Rudolf Laanes (1917-1941) ning Heinrich Freymann (1909-1975). Ülikoolis tehti püüdnud neil kümnendil peamiselt antiigialastes käsiraamatutes ilmunud tsitaaditõlgetega.

Although the University of Tartu started using Estonian as the language of instruction in 1918, the professors of classical philology came from Sweden and Germany until 1934. Translating classical literature into Estonian did not belong to the interests of such academics who actually shaped the directions of classical education. Even the first Estonian lecturers of classical languages at the University of Tartu in 1930s, Pärtel Haliste (1890-1944, Prof. from 1937), Ervin Roos (1908-1962, Lecturer from 1935) etc., were not yet able to change the Department of Classical Studies into a centre that would initiate and coordinate the translation of classical literature into Estonian. From about 50 people who graduated from the Department of Classical Studies in the 1920s and 1930s, apart from E. Roos only Rudolf Laanes (1917-1941) and Heinrich Freymann (1909-1975) managed to start translating before World War II. What was done at the university during those decades was limited to the translation of quotes published in handbooks pertaining to Classical Antiquity.

Laiemat publikut paelus **antiikdraama**. Suurte kreeka draamakirjanike teoseid ei eestindatud originaalist, vaid nende töötlustest:

- * Estonia teatri dramaturg Hanno Kompus Aristophanese-L. Greineri *Lysistrata* (lavastus Estonias 1921),
- * Nigol Andresen Euripidese- L. Annenski *Herakleidid* 1926,
- * Anna Haava Sophoklese-H. von Hofmannstahli *Kuningas Oidipus* 1924,
- * Marie Under Sophoklese-H. von Hofmannstahli *Antigone* (vabaõhulavastus 1928) ja *Electra*.

Euripidese tõlge valmis venekeelse tõlke, Sophoklese omad saksa töötluste vahendusel. Enamik tõlkeid jäi käsikirjaliseks.

Wider public was fascinated by **classical drama**. However, from the great Greek playwrights only a few were translated in full:

- * Hanno Kompus, Dramaturg at theatre Estonia, Aristophanes's - L. Greiner's *Lysistrata* (premiere in theatre Estonia 1921),
- * Nigol Andresen, Euripides's - L. Annenski's *Herakleidae* 1926,
- * Anna Haava, Sophocles's - H. von Hofmannstahl's *Oedipus Tyrannus*,
- * Marie Under, Sophocles's - H. von Hofmannstahl's *Antigone* (open air production, 1928) and *Electra*.

The translation of Euripides was made using Russian, and Sophocles and Aristophanes using German as an intermediary language. Most of the translations remained to be manuscripts.

Originaalkeeltest tõlkimisel jõuti esimeste esteetilist elamust pakkuvate tõlgeteni üksnes **lüürika** vallas. Kui 1935. a. tähistati Eestiski Rooma luuletaja Horatiuse 2000. sünniaastapäeva, ilmus valik Horatiuse luuletusi frankofoonilt Johannes Semperilt (1892-1970) ja anglistikat õppinud Ants Oraselt (1900-1982), 1937 lisandusid neile Treffneri gümnaasiumi õpilaste Viktor Laursoni (hiljem Alavainu, 1917-?) ja Richard Kleisi (1896-1982) ooditõlked. 1930ndate lõpul eestindas A. Oras valiku Catulluse Lesbia luuletustest. Rida tõlkeplaane ei teostunud kunagi (Friedebert Tuglaselt Ovidiuse *Armulusuuletused* ja *Heroiinide kirjad*, Johannes Aavikult Ovidiuse *Metamorfoosid* jt).

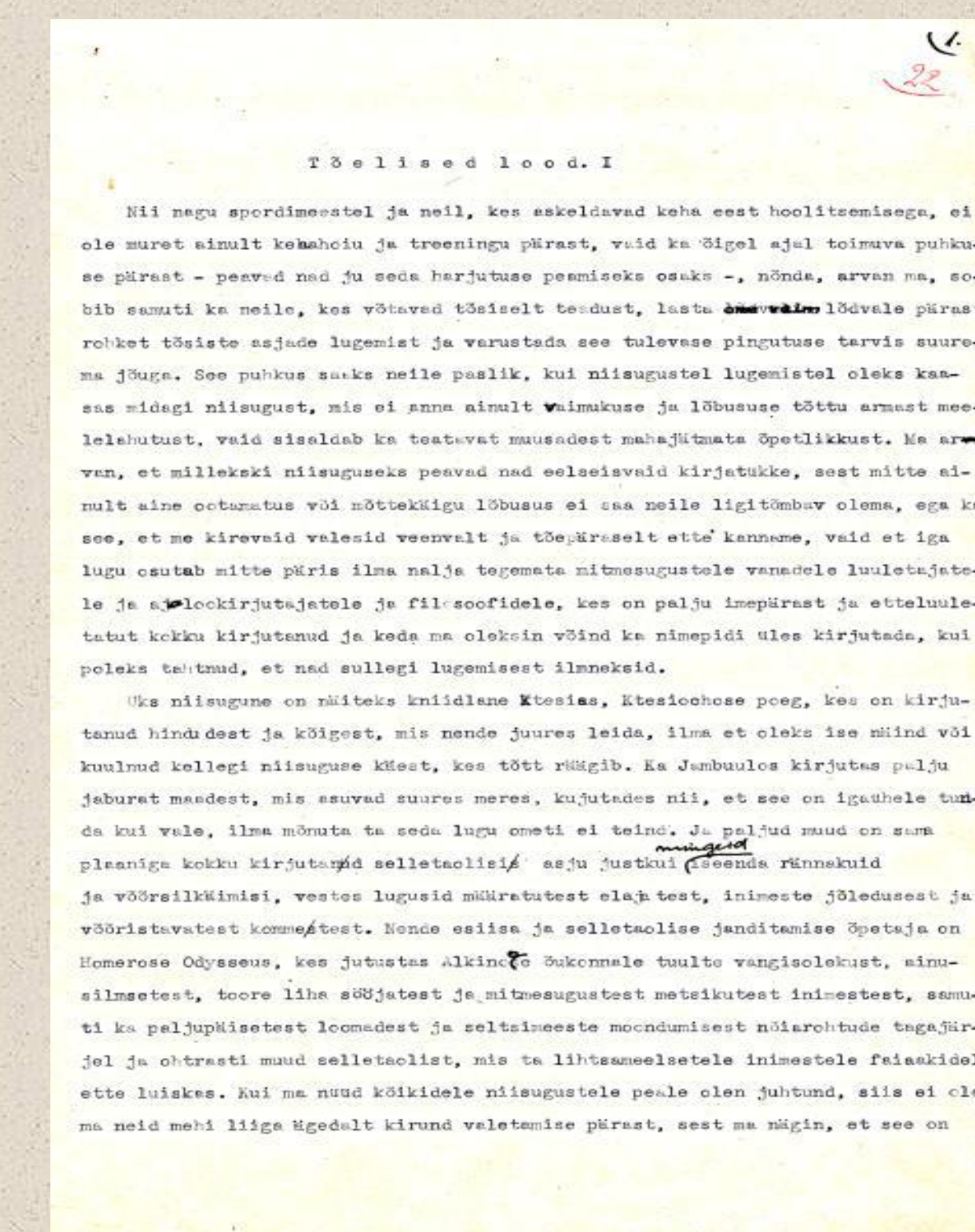
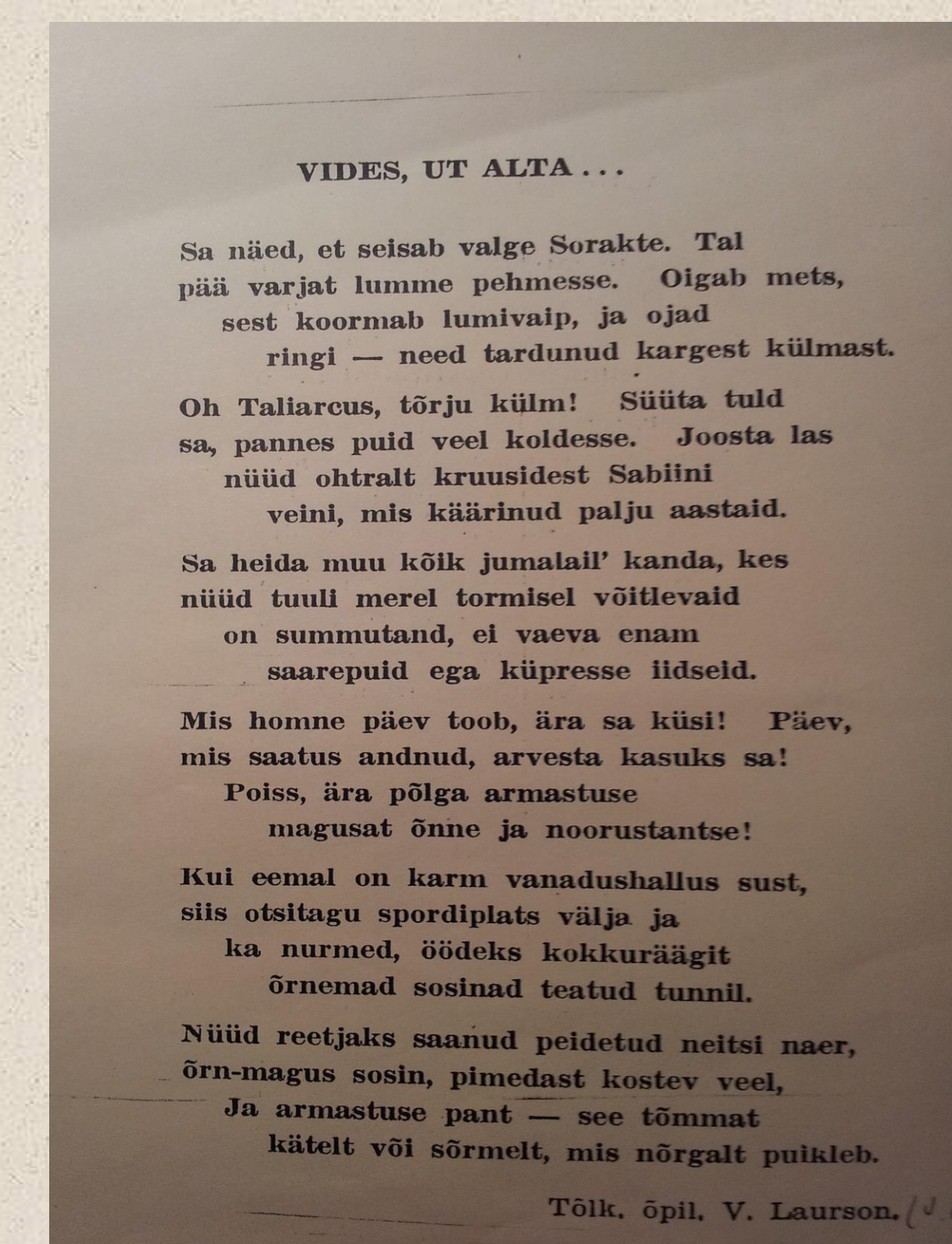
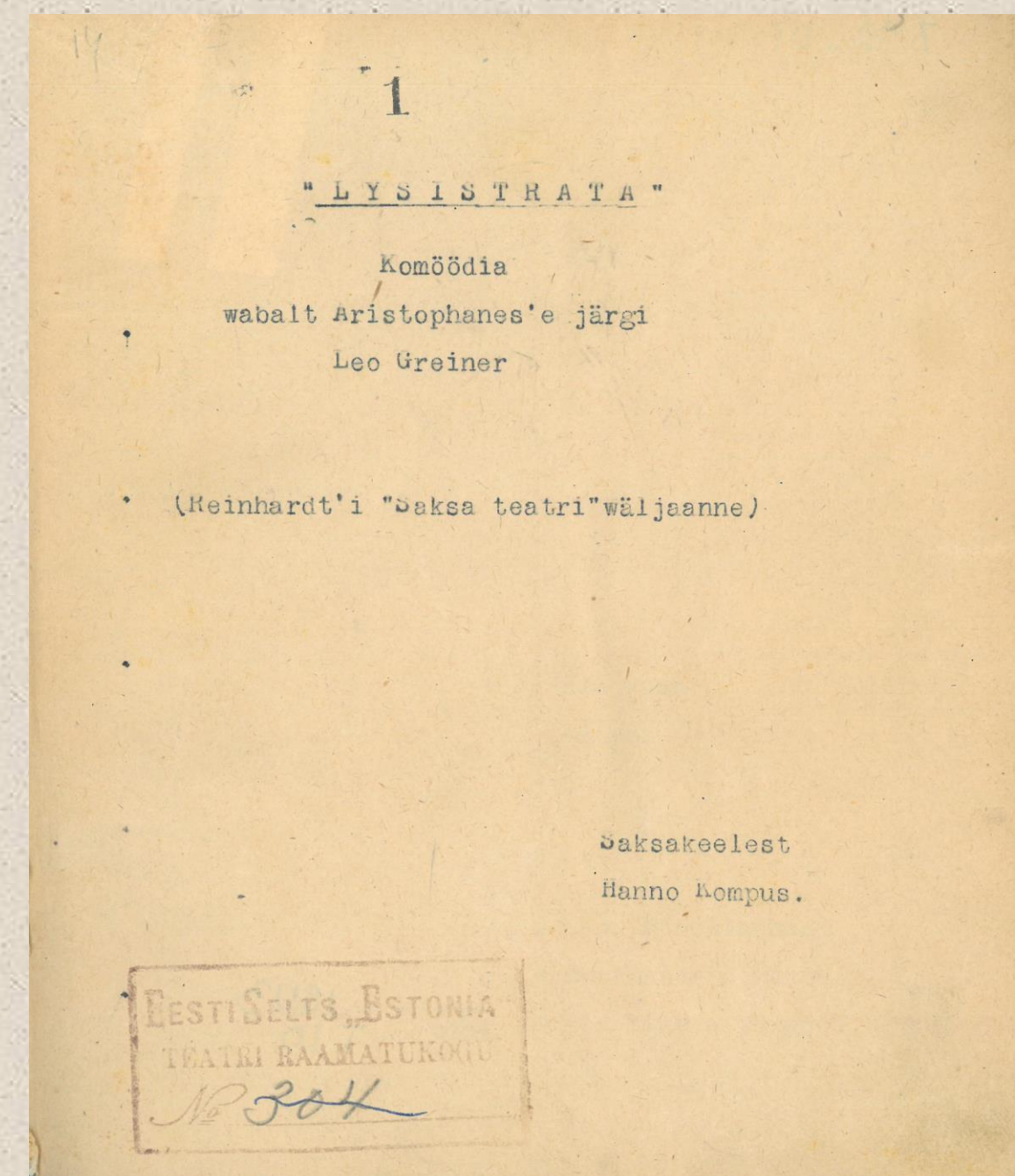
When considering the translations from the original language, only the translations of **lyrics** can be regarded as offering aesthetic pleasure. In 1935, for the celebration of the 2000th birthday of the Roman poet Horace, a selection of his poetry was published, translated by a francophile Johannes Semper (1892-1970) together with Ants Oras (1900-1982) who had studied English philology. In 1937 Horace's odes followed translated by Viktor Laurson (later Alavainu, 1917-?), a student from Treffner Gymnasium, and Richard Kleis (1896-1982). At the end of 1930s, A. Oras translated a selection of Catullus's poems to Lesbia. A number of planned translations never materialised (Ovid's *Amores* and *Heroides* by Friedebert Tuglas, *Metamorphoses* by Johannes Aavik, etc.)

Antiikproosa eestindamine jäi veel täiesti funktsionaliseerituks. Ühelt poolt ilmus trükis sõnasõnalisi reaaluseid tõlkeid-keeleharjutusi ladina kooliautorite tekstidest (Cicero *Esimene kõne Catilina vastu*, Caesari *Märkmeid Gallia sõjast* jt), teisalt kasutas Eesti keeleeuendaja Johannes Aavik antiikkirjandust valikuliselt oma keeleeuenduse tähtsuse ja piiride näitamiseks, avaldades 1928. a. sarjas *Hirnu ja õuduste jutud* katkendid Cicero *Vabariigist* (*Scipio unenägu*), Ovidiuse *Metamorfoosidest* ning Vergiliuse *Aeneise* 6. laulust (*Käik manalasse*).

Translating of ancient Greek and Roman **prose works** remained functionalized. On the one hand, interlinear translations-language exercises of Latin schoolauthors were published (Cicero's *Oratio prima in Catilinam*, Caesar's *Commentarii de Bello Gallico*, etc.); on the other hand, Johannes Aavik, an Estonian language modernizer, used a selection of his translations to show the importance of Language Renewal and its limits by publishing in 1928 in a series called *Tales of Horror and Macabre* extracts from Cicero's *De re publica* (*Somnium Scipionis*), Ovid's *Metamorphoses* and from Virgil's *Aeneid*'s song 6 (*Decent to the Underworld*).

Eesti tõlkekultuuri peavooludega antiikkirjanduse tõlked sel perioodil ei haakunud. Tõlkekirjandust soosivatest kampaaniatest ja tõlkevõistlustest jäi antiikkirjandus kõrvale, ka 1935. a. tähistatud raamatuaasta ei väärtustanud antiikkirjanduse tõlkeid ega rikastanud eesti tõlkekirjandust teostega kreeka ega Rooma kirjandusest. Tõlkekirjandust peeti ohtlikuks eesti algupärasele kirjandusele, sest kardeti odava ajaviitekirjanduse pealetungi.

Translations of classical literature did not tie in with the mainstream of Estonian translational culture of the time. Classical literature was left out of translation competitions and campaigns promoting translation, and even the year 1935, officially celebrated as book year, did not enrich Estonian translational culture with any Greek or Roman works. Translations were considered dangerous to the original Estonian writings with a cause since there was a constant battle with the aggression of cheap pastime literature.

Valik käsikirja jäänud ja väikeses koguses paljundatud antiikkirjanduse tõlkeid 1920-1940. aastast: Hanno Kompus – Aristophanese *Lysistrata* (1921), Viktor Laurson – Horatiuse *Ood 1,9* (1935), Rudolf Laanes – Lukianose *Tõelised lood* (1930ndad). Fotod: EKM EKL.A, erakogu, Eesti Teatri- ja Muusikamuseum.

Some unpublished manuscripts with translations: Aristophanes's *Lysistrata* (1921, transl. by H. Kompus), Horace's *Carmen* 1,9 (1935, transl. by V. Laurson), Lucian's *True Stories* (1930s, transl. by R. Laanes). Photos: ELM ECHA, Estonian Theatre and Music Museum